

ULUSLARARASI İŞGÜCÜ HAREKETLERİ VE TÜRKİYE'DEN İŞGÜCÜ GÖÇÜ

Doç. Dr. M. Erol İYİBOZKURT

I. GİRİŞ

Göçlere eski çağlardan beri rastlanmaktadır. Roma İmparatorluğunun son yıllarındaki barbar istilaları, Türk kavimlerinin zaman zaman tarih boyunca göçleri sadece bazı örneklerdir. XIX. yüzyıldaki yeni kıtalara (Amerika, Avustralya, hatta Afrika'ya) göçler de önemlidir. Fakat bilinçli olarak işgücü göçü II. Dünya Harbinden sonra başlamıştır. 1950'lerden sonra İtalyan, Yunan, Yugoslav, İspanyol, Portekiz ve Türk işçileri göçlerin önderliğini yapmaktadır.

Göçler çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır; savaş göçleri, mecburi göçler ve üretim faktörü olarak işgücünün göçü. Savaş göçleri isminden de anlaşılacağı üzere savaş nedeniyle kitlelerin göçünü açıklamaktadır. Mecburi göç ise, kuraklık, kölelik v.s. nedenler ile halkın başka bir yere naklini ifade eder. Fakat asıl üzerinde durulması gereken işgücü göçüdür. Yani işgücünün üretim faktörü olarak bir yerden bir yere gidişini gösterir. Elbette işgücü göçü işgücünün sermaye ve doğal kaynaklara göre bol olduğu ülkelerden kıt olduğu bölgelere doğru yapılacaktır. İşgücünün bol olduğu yerlerde ücretler düşük, kıt olduğu yerlerde ise yüksektir. Kısaca üretim unsuru olarak işgücü göçü masraf-gelir karşılaştırması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Üzerinde asıl durulması gereken göç de üretim unsuru olarak ortaya çıkan işgücü göçüdür.

II. İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN İKTİSADİ NEDENLERİ, FAYDA VE SAKINCALARI

1) İşgücü göçünün iktisadi nedenleri :

Yukarıda belirttiğimiz üzere işgücü göçü, birçok yan faktörün yanında (daha sonra bu faktörlere değineceğiz), ülkeler arasında ücret farklılığından doğar. Öyleyse, işgücü göçünün nedenini tam açıklayabilmek için, şu sorunun cevabını vermek gerekmektedir: «Ülkeler arasında ücretler niçin farklıdır?»

Bu sorunun cevaplanması aynı zamanda uluslararası işgücü göçünün iktisadi yönünü de büyük ölçüde aydınlığa kavuşturacaktır.

Sorunun cevabını şu unsurlarda aramak gerekir (1) (2);

a) Dış ticaret çeşitli engellerle (örneğin gümrük tarifeleri) engellenmişse;

b) En az bir ülkenin üretimde tamamen ihtisaslaşması söz konusu ise;

c) Ticaret hadleri veri iken faktör fiyat oranlarını (gerçek kazançları) bulma imkânı varsa;

d) Ülkelerde üretim fonksiyonları farklı ise (yani teknolojilerin de işgücü veya sermaye yoğun olarak farklı olması);

e) Ölçeğe göre verim değişmekte ise;

İşgücü göçünün iktisadi çözümlemesini kavrayabilmek için bu hususların üzerinde tek tek durmanın yararı vardır.

a) Tarifelerin sebep olduğu işgücü göçü;

Ticaret halindeki ülkelerden ticarete tarife koyan ithalatçı ülkede ihracatçı ülkeye göre fiyatlar oransal olarak yüksek olacaktır.

(1) Kemp, M.C., The Pure Theory of International Trade, New Jersey 1964, s. 132-142; ve

(2) Meade, J.E., The Theory of International Economic Policy, Volume Two, Trade and Welfare, London 1966, s. 404-419 ve 458-471

Uluslararası İlgücü Hareketleri

Eğer ithal edilen mal işgücü yoğun bir malsa, reel ücretler ithalatçı ülkede yüksek demektir. Fakat tarife (veya benzeri engeller) kaldırılırsa işgücü ülkeye akın edecek ve reel ücretler ithalatçı ülkede de düşecektir. Böylece ithal edilen işgücü yoğun mal ülkede daha fazla üretilebilecektir. Bu da işgücü göçüne engel teşkil edecektir.

Tabiidir ki gümrük tarifeleri (veya benzeri engellerin) ticarete konulması belirttiğimiz çözümlenin tersine işlemesine neden olacaktır.

b) En az bir ülkenin üretimde ihtisaslaşması;

Bu durumu inceleyebilmek için, Dünya'da serbest ticaretin geçerli, ülkenin de tamamen ihraç malında ihtisaslaştığını varsayalım. Böylece ülkede bir üretim diğerlerine göre (diğer ülkelerle kıyaslanınca) daha fazla kazanç elde ediyor demektir. (Örneğimizde kazançlı üretim unsuru işgücü olsun).

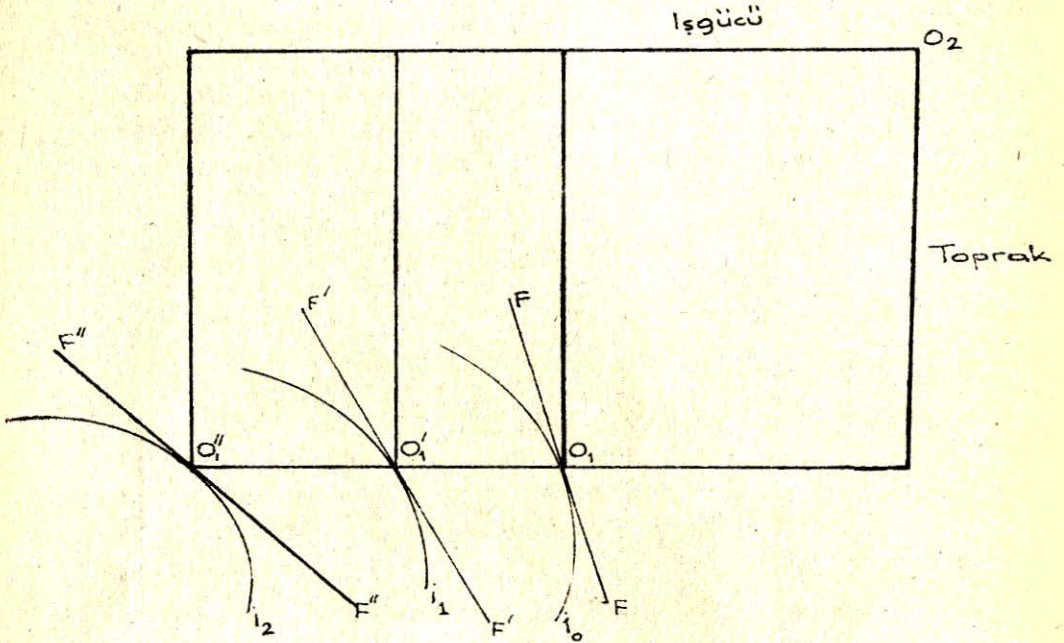
Çözümlemeyi açıkça görebilmek için üretim diyagramını kullanalım;

Şekil de üretimin ilk noktası O_1 dir. Faktör fiyat oranı FF ile gösterilmiştir. Farksızlık eğrisi ise I_0 dir.

Ülke içine yabancı ülkelere işgücü göçü başlayınca üretim noktası O' yerine O'' olacak, faktör fiyat oranı da $F'F'$ ye kayacaktır. Yeni durumda farksızlık eğrisi J' dir. Yani işgücünün fiyatı (reel ücret) düşmeye başlamış, toprak kirası yükselmiştir. Çünkü faktör fiyat oranı artık $F''F''$ dür. Fakat yeni durumda da ülkenin işgücü yoğun malda ihtisalaşması devam eder. Ta ki yeni denge O'' , $F''F''$ I_2 de kurulsun. Ancak bu zamanda işgücü sona erecektir.

c) Ticaret hadleri veri iken faktör fiyat oranlarını gerçek kazançları bulma imkânı varsa;

Bu durumu da şekil üzerinde göstermek çözümlemeyi kolaylaştıracaktır.

Şekil 1

(Kaynak: Kemp, MC., S. 134)

Ulkenin faktör oranı $P \left(\frac{\text{İşgücü}}{\text{Toprak}} \right)$,

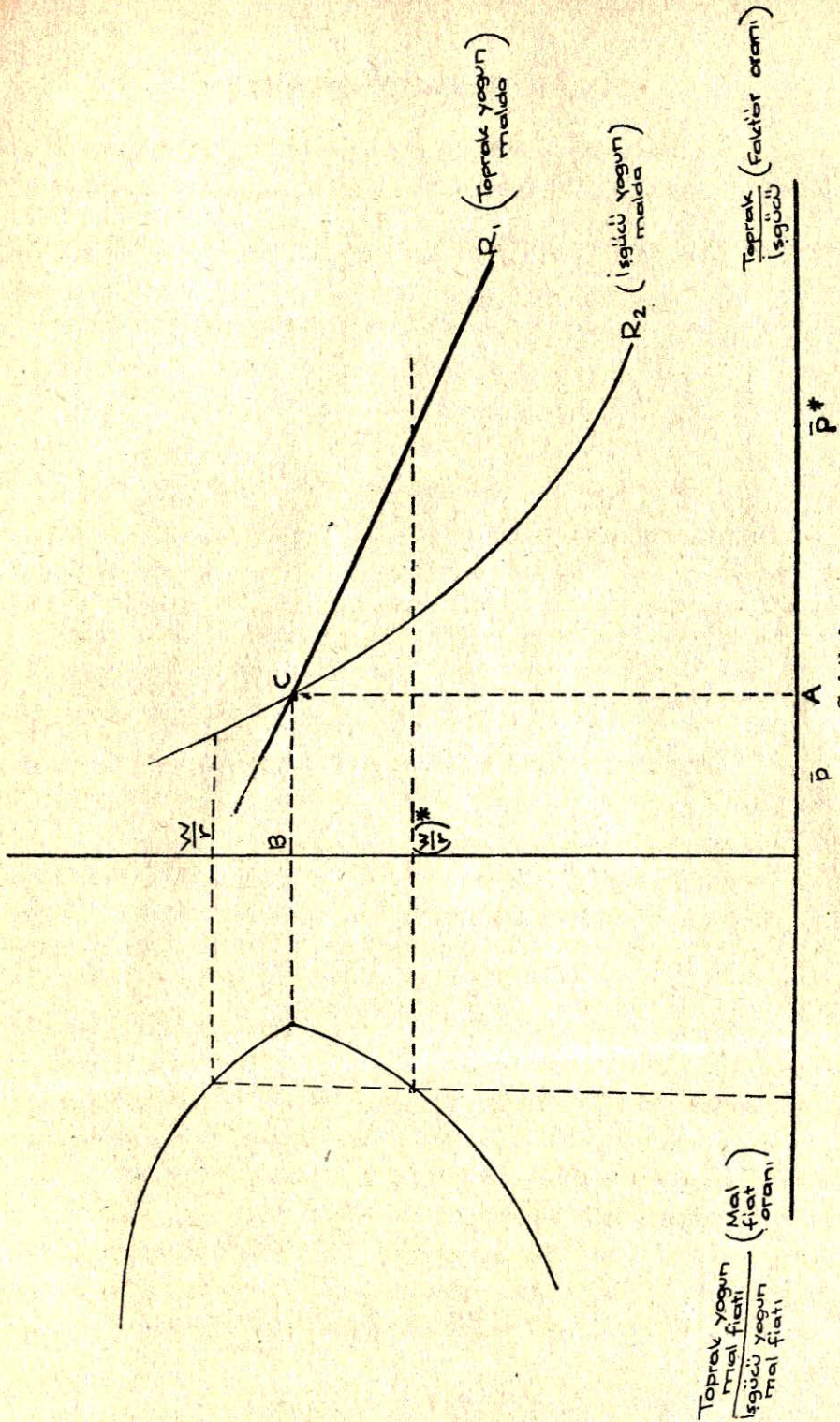
Diğer ülkelerin faktör oranı P^x ,

Dünya ticaret haddi $P \left(\frac{\text{Toprak Yoğun mal fiyatı}}{\text{İşgücü yoğun mal fiyatı}} \right)$

Böylece faktör fiyat oranı $\left(\frac{\text{Ücret}}{\text{Rant}} \right)$; dünya için $\left(\frac{W}{r} \right)^x$

ve ülke için $\left(\frac{W}{r} \right)$ olur. Görüldüğü gibi dünyanın faktör fiyat

$\frac{\text{Ücret}}{\text{Rant}}$ (Faktör fiyat oranı)

Toprak (Faktör oranı)

$\frac{\text{Toprak yoğun mal fiyatı}}{\text{İşgücü yoğun mal fiyatı}}$ (Mal fiyat oranı)

Şekil 2

oranı ülkeninkine göre bir hayli düşük seviyededir. Bu durumda da ülkeye dışarıdan işgücü akımı başlayacaktır. İşgücü akımı hızlandıkça $\bar{P}$ ve $\bar{P}^*$ birbirine yaklaşacaktır. $\bar{P}$ ve $\bar{P}^*$ birbirine yaklaşıp çakışması ile

$\left(\frac{W}{r} \right)$ ve $\left(\frac{W}{r} \right)^*$ de birbirine yaklaşım çakışacak,

böylece de işgücü akımı duracaktır.

d) Ülkelerde üretim fonksiyonları farklı ise;

Ülkelerde üretim fonksiyonlarının farklı olması demek teknolojilerinin de farklı olması anlamına gelir. Daha açıkcası bir ülke işgücü yoğun teknikle üretilen mal ithal ediyorsa, bu ülkede reel ücret seviyesi diğer ülkelere göre yüksek olacaktır. Bu yüzden ülkeye işgücü göçü başlayacak ve ücret farklılıkları ortadan kalkmaya kadar sürecektir.

e) Ölçeğe göre verim değişmekte, örneğin artan verim söz konusu ise;

Ülkenin işgücü yoğun ihraç malında ölçeğe göre artan verimler hali varsa, ülke ihtisaslaştıkça içeriye işgücü göçü başlayacaktır. Çünkü reel ücret artmaktadır. Halbuki diğer ülkelerde ise durum tamamen tersine gelişecektir. Bu durumda ülkenin işgücü yoğun ihraç malında tam ihtisaslaşmaya gitmesine kadar devam edecektir.

Görüldüğü üzere iktisadi bakımdan işgücü göçünün temelini ücret farklılıkları, ücret farklılıklarının nedenlerini ise sıralamaya çalıştığımız iktisadi etkenler belirlemektedir. Fakat zamanımızda işgücü akımları sadece «saf» iktisadi unsurlarca tayin edilmemektedir. Hem göçmen gönderen ülke, hem de göçmen kabul eden ülke açısından daha değişik yararları da vardır. Fakat hemen şunu belirtmekte fayda vardır ki bu iktisadi, sosyal ve kültürel yararların yanında her iki ülke gurubu için sakıncalar da taşımaktadır. Bu fayda ve sakıncaları da şu şekilde sıralamak mümkündür;

Uluslararası İşgücü Hareketleri

1) Göçmen gönderen ülke açısından fayda ve sakıncalar;

A) Faydaları :

- a) Ülkede işsizlik olması halinde işsizliği azaltabilir işgücü piyasasındaki istikrarsızlığı bir derece giderebilir.
- b) Ülkeye döviz ve gelir transferi sağlar. Böylece ülkenin hem döviz dar boğazı kısmen kırılabilir ve tasarruf potansiyeli artar. Tabiidir ki bu da ülkenin kalkınmasını, bir ölçüde hızlandırabilir.
- c) Nüfus artışının çok hızlı olması halinde, geride kalan nüfusun fert başına gelirinde gerçek bir artış meydana getirir.
- d) Ülkeden işgücü göçü yüzünden işgücü azalışı makina kullanmayı zorlar ve teknolojik ilerleme ile gelişmeyi uyarabilir.
- e) İşgücü gittiği yabancı ülkede üretim artışına sebep olabirirse ticaret hadlerini göçmen gönderen ülke lehine döndürebilir.
- f) Giden işçilerin ülkeye kalifiye olarak dönmeleri halinde, yabancı tekniği ve sermayesinden yararlanılmış olur.
- g) Ülkede gizli işsizlikten ötürü düşük verimlilik varsa, işgücü göçü halinde üretimde verim artışı da beklenebilir.

B) Sakıncası;

Ülkeden göç eden işgücü kalifiye ise ülkede kalifiye işgücü darboğazı oluşarak, kalkınmayı güçleştirir. Bu sakınca göçmen gönderen ülke az gelişmiş bir ülke ise daha fazla önem arzeder. Çünkü zaten az gelişmiş ülkelerde mesleki ve teknik eleman sıkıntısı vardır.

2) Göçmen kabul eden ülke açısından fayda ve sakıncalar;

A) Faydaları

- a) Ülkenin işgücüne katılarak ulusal geliri yükseltirler. Fakat burada iddia edilen yabancı işçilerin düşük verimli olabilecekleri ve dolayısıyla göçmen kabul eden ülkenin fert başına gelirini düşürebileceklerdir. Örneğin Alman iktisatçılarından Carl Föhl Al-

manya'daki yabancı işçilerin toplam işgücü verimliliğini % 9,09 aşağı düşürdüğünü iddia etmektedir (3).

b) Ülkede ücret ve fiyat istikrarını sağlayabilir. Bir kere yabancı işçilerin ülkeye gelmesi işgücü arzını artırıp ücretleri aşağı iter. Ücretlerin düşük seviyede muhafaza edilmesi de fiyat istikrarına neden teşkil edebilir. Fakat bu etkinin yabancı işçilerin gelmesi ile mal ve hizmetlerin talebine olan baskı sonucunda ortaya çıkabilecek fiyat yükselmelerinden daha fazla olması gerekecektir. Aksi takdirde fiyatlar yükselebilir. Sendikalar fiyatlar yükselişle ücret artışı talep edebilirler ve ücret-fiyat helezonu başlar.

c) Göçmen kabul eden ülkede işgücü dışındaki (sermaye ve doğal kaynak) üretim faktörleri tam istihdamda çalışmıyorsa, işgücü göçü ile bunların tam istihdamda çalışması sağlanabilir.

d) Yabancı işçiler gittikleri ülkenin üretimini artırdıkları için, ülkenin ihracat artışına da yardım etmiş olurlar. Böylece ülkenin ödemeler bilançosunun olumlu yönde gelişmesine de yardım ederler. Bu etki yabancı işçilerin kendi ülkelerine gönderdikleri dövizlerle bir miktar azalabilirse de, genellikle olumludur.

e) Göçmen işçiler, göçmen kabul eden ülke toplumunun yapmak istemediği kirli veya ağır işleri de yüklenirler.

B) Sakıncası :

Göçün göçmen kabul eden ülkeye olan en önemli sakıncası da ülkede sabit sermaye (okul, yol, hastahane) sorunu yaratmasıdır. Ayrıca göçün göçmen kabul eden ülkede sosyal ve kültürel uyumsuzluklar yaratması da mümkündür.

Genel olarak tüm faktörlerin dikkate alınması halinde işgücü göçünün hem göçmen gönderen hem de göçmen kabul eden ülke açısından yararlarının sakıncalarından ağır bastığı görülmektedir. Bu yüzden ki zamanımızda işgücü göçü ülkelerarası son derece önem kazanmıştır.

---

(3) Jölker, E., Gottfried, Impact of Turkish Labour Migration on the Economy of the Federal Republic of Germany, The German Economic Review, V.11, 1973, Number 1, s. 61-77

Uluslararası İşgücü Hareketleri

Göçmen gönderen ve göçmen kabul eden ülkeleri işgücü alış ve-rişine sevk eden unsurların yanında işçileri şahsen göçe yönelten unsurlar da vardır. Bunlar yukarıda söz konusu ettiğimiz bir çok unsurun dışında şu unsurları kapsamaktadır (4).

- a) Yabancı ülkelerde daha elverişli çalışma şartları bulma imkânı,
- b) Ulusal sınırlar dışında yabancı ülkeleri tanıma isteği,
- c) Yabancı lisan öğrenme arzusu,
- d) Gelişmiş ve sanayileşmiş bir toplumda yeni bilgi ve görgü edinme,
- e) Meslek değiştirme, daha kazançlı yeni meslek edinme arzusudur.

III — TÜRKİYE'NİN İŞGÜCÜ GÖÇÜ

1) Şimdiki durum

On iki yıl kadar önce ülkemizden yabancı ülkelere başlayan iş-gücü göçü tahmin dahi edilemeyecek boyutlara ulaşmış bulunmaktadır. Aşağıdaki Tablo yurt dışında bulunan işçilerimizin ülkeler itibariyle dağılımını göstermektedir (Ocak 1973 itibariyle).

---

(4) Abadan, N., Turkish Workers in West Germany: A Case Study, SBF Dergisi C. XXIV, Mart 1969, No: 1, s. 21150

İŞÇİLERİMİZİN ÜLKELER İTİBARIYLA
DAĞILIMI

(1 Ocak 1973)

Ülke	İşçi Toplamı	Turist İşçi-Çocuk v.b. Dahil Toplam
F. Almanya	528.239	753.239
Hollanda	31.013	51.018
Avusturya	26.551	30.551
Fransa	27.000	32.980
İsviçre	11.512	18.990
Avustralya	19.000	22.302
Belçika	10.000	20.540
Danimarka	5.517	5.767
İsveç	5.061	9.875
İngiltere	2.170	1.099
Norveç	449	1.099
Toplam	656.401	948.531

Kaynak : T.C. Dış İşleri Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü, Yurtdışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları, Ankara 1975, s. 105

Tablodan görüldüğü üzere işçilerimizin % 80 inden fazlası Batı Almanya'da çalışmakta, daha sonra Hollanda, Avusturya ve Fransa gelmektedir.

Türk işgücünün yabancı ülkelere göç etmesinde genel bölümde ele aldığımız (göçmen gönderen ülke, göçmen kabul eden ülke ve işgücünün şahsı açısından) unsurların etkisi muhakkaktır. Bir kere Türkiye'de işgücü, Tabloda görülen ülkelere göre, sermaye ve doğal

Uluslararası İşgücü Hareketleri

kaynaklara nazaran daha zengindir. Dolayısıyla ücretler oransal olarak diğer ülkelere kıyasla düşüktür. Ayrıca ülkede nüfus artışı çok, açık ve gizli işsizlik son derece yüksektir. Ülke kalkınması için sermaye malları ithalini zorlayarak döviz dar boğazına düşmekte, bundan kurtulabilmek için işçi dövizlerinden yardım beklenmektedir.

Aşağıdaki tabloda yurt dışındaki işçilerimizin ülkeye döviz transferleri ve ihracat gelirleriyle mukayesesi görülmektedir.

T A B L O 2

Yıllar	Döviz Transferi (Dolar)	İhracat gelirlerine Oranı %
1965	69.781.894	15
1966	115.364.298	23,5
1967	93.029.690	17,8
1968	107.318.285	21,6
1969	140.636.057	26,1
1970	272.220.783	46,2
1971	471.320.427	69,6
1972	740.105.494	83,6
1973	1.174.000.000	
1974	1.426.000.000	
1975	1.312.000.000	

Kaynak : T.C. Dışişleri Bakanlığı s. 129; ve İş ve İşçi Bulma Kurumu Yayınları

Her ne kadar giden işçilerin önemli bir kısmı kalifiye işçi ve ülkenin gelişmesinde önemli rol oynayabilecek iselerde, diğer unsurlar ağır basmakta ve bu işçiler de yurt dışında çalışmaya gitmekte-

Doç. Dr. M. Erol İYİBOZKURT

dir. Aşağıdaki tabloda yurt dışına giden vasıflı ve vasıfsız işgücü miktarlarını 1964-1972 yılları için takip etmek mümkündür.

T A B L O 3

	Vasıflı işçi	Vasıfsız işçi	Toplam	Vasıflı oranı %
1964	24.428	41.748	66.176	36,9
1965	20.558	30.962	51.520	40,0
1966	8.918	25.492	34.410	25,9
1967	2.728	6.159	8.947	31,2
1968	12.086	31.118	43.204	27,9
1969	25.401	78.576	103.975	24,4
1970	35.010	94.565	129.575	27,0
1971	31.357	56.905	88.442	35,5
1972	28.743	56.486	85.229	—
1973	—	—	136.000	—
1974	—	—	20.000	—
1975	—	—	4.000	—

Kaynak : T.C. Dışişleri Bakanlığı ..., s. 101 ; ve İş ve İşçi Bulma Kurumu Yayınları

Türk işçilerini kabul eden ülkeler açısından yukarıda söz konusu ettiğimiz unsurlar muhakkak ki önemli rol oynamaktadır. Ancak Türk işçilerinin % 80'inden fazlasının Batı Almanya'da çalıştıkları dikkate alınırsa Batı Almanya'nın niçin Türk işçilerini kabul ettiğine daha yakından bakmak gerekecektir.

Batı Almanya'ya yabancı işçi akımı 1960'larda başlamıştır. Ya-

Uluslararası İşgücü Hareketleri

bancı işçi akımının bu yıllarda başlamasının başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir (5).

a) 1961 yılında Berlin duvarı kurulmadan Batı Almanya kalifiye işgücünü Doğu Almanya'dan çekebiliyordu. Fakat Berlin duvarı yapıp Batı ile Doğu arasındaki işgücü akımı dondurulunca Batı Almanya işgücü ihtiyacını başka ülkelerden giderme yolunu tuttu.

b) 1960 yılında Batı Almanya'da okul terketme yaşının iki katına çıkarılması da işgücü arzını kısıtı. Bu açığın kapatılması da yabancı işgücü tarafından yapıldı.

c) Bunlara ek olarak 1960 yılında askerlik hizmet süresi de 12 aydan 18 aya çıkarıldı. Böylece yine işgücü arzında bir daralma meydana geldi.

d) Yine 1960'larda sendikaların istekleri olan çalışma saatlerini azaltma, daha uzun tatil yapma, daha erken yaşta emekli olma da kabul edildi. Bu yüzden çalışma saatleri azaldı, çalışan işgücünün çalışma süresi düştü.

e) Yukarıda belirttiğimiz nedenlerle yabancı işçilerin talep edilmesi ve Batı Almanya'ya gelmesi ile mal ve hizmetlere de talep yaratıldı. Bu da üretim artışını, dolayısıyla da yeni işgücü talebi yarattı.

Batı Almanya'nın bu nedenlerle yabancı işçi talep etmesine ek olarak son yıllarda Türk işçilerini tercih ettikleri görülmektedir.

Batı Almanya'da Türk işçilerinin tercih nedenleri şunlardır 6);

a) Batı Almanya'ya işçi gönderen ülkelerin kalifiye işçi miktarını çok azaltmaları ve Batı Almanya'nın bunu Türkiye'den temin etme yoluna gitmesi (Daha önce belirttiğimiz üzere dış ülkelerde çalışan Türk işçilerinin önemli bir kısmını kalifiye elemanlar meydana getirmektedir);

---

(5) Jöker, E., Gottfried, Op. Cit.

(6) Ibid.

T A B L O 4

Yıllar	Batı Almanya'daki						
	Toplam Yabancı	%	%	%	%	%	%
	İşçi sayısı	Türk	İtalyan	Yunanlı	İspanyol	Portekizli	Yugoslav
1965	1.124.105	11,9	26,7	16,4	14,9	1,3	6,1
1966	1.105.756	12,8	30,0	15,9	13,2	1,8	8,2
1967	903.591	13,6	25,2	14,6	11,7	1,9	9,3
1968	1.136.899	15,0	24,8	13,7	10,5	2,0	13,0
1969	1.575.072	17,3	20,9	13,1	9,4	2,1	18,8
1970	1.964.213	19,0	18,4	12,7	8,6	2,4	21,1
1971	2.158.680	20,8	17,8	12,2	8,1	2,6	20,1
1972	2.352.392	21,7	18,1	11,4	7,8	2,8	20,1

KAYNAK : T.C. Dışişleri Bakanlığı, ..., s. 105; ve
İş ve İşçi Bulma Kurumu Yayınları

Uluslararası İşgücü Hareketleri

b) Türk işçilerinin önemli bir şikayet yapmadan gösterilen bütün işleri kabul etmeleri;

c) Diğer yabancı işçilerle kıyaslanırsa Türk işçilerinin daha az masraflı olmaları; çünkü genellikle geçici gelmeleri, bakmak zorunda oldukları kimselerin daha az olması v.b.

Görüldüğü üzere Batı Almanya'daki Türk işçileri işgücü göçünün genel nedenlerinden ziyade özel bazı nedenlerle Batı Almanya'da kabul görmüşlerdir. (Benzer etkenler Türk işçilerini kabul eden diğer ülkeler içinde söylenebilir). Bu özel nedenlerin ortadan kalkışı ile (siyasî ve iktisadî) Batı Almanya'daki Türk işçilerinin durumunun oldukça sarsıntı geçireceği ortadadır. Gerçi bir araştırma da (7) Batı ülkelerinin büyüme hızları ve nüfus tahminleri dikkate alınırsa işgücü göçü açısından daha 10 yıl kötümser olunamayacağı belirtilmekteyse de 1966-67 ve 1974-75 yıllarındaki tecrübeler bu yargıya şüpheler getirmektedir. Zaten aynı araştırmada da sosyal nedenlerle Batı Avrupa ülkelerince işgücü göçünün sınırlandırılmasının mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Kaldı ki N. Abadan Batı Almanya'daki 1966/67 buhranı sırasında Türk işçilerinin durumunu ele alan araştırmasında; «Yabancı işgücünün değişen koşullara intibak etmesi iki tür tedbirlerle kolaylaştırmıştır.

«1) Menşei ülkeye dönüşleri teşvik etme

Bu yolla alınan tedbirlerin istenilen sonuçları vermesi şu belli-başlı nedenlere dayanmıştır :

a) İşverenin mukaveleyi yenilemek hususunda gösterdiği isteksizlik,

b) İş saatlerinin kısaltılması. Bu tedbir sonucunda ücretler tatmin edici olmaktan çıkmış ve dönüş niyetlerini hızlandırmıştır,

c) İstihsal primi ve fazla mesai veremeyen bir iş yerine karşı duyulan heyecan ve isteğin azalması,

---

(7) Gökdere, A.Y., Batı Avrupa Ülkelerine İşgücü Göçünün Türk Sanayi Üzerindeki Muhtemel Etkileri, Cumhuriyetin 50. yılında Türkiye'de Sanayileşme ve Sorunları Semineri, Ankara 1975, s. 207-251

Doç. Dr. M. Erol İYİBOZKURT

«Bütün bu nedenlerle 1966-67 yılında yurda dönüşler yarım milyon bulmuş, daha önceki yıllarda kaydedilen ve 300.000 civarında olan dönüşleri fazlasıyla aşmıştır.

«2) Ulusal işçi istihdamına tanınan öncelik

Bu tedbir sonunda işsiz kalan yabancı işçi miktarları şöyledir;

Yıllar	Miktar
1965 sonu	2.270
1966 sonu	13.416
1967 Mart sonu	28.977
1967 Aralık sonu	10.338

«Türk işçilerinin diğer yabancı işçilere göre durumu;

— 1966-1967 Ekonomik Buhranı Sırasında Federal Almanya'da Önemli Ölçüde Temsil Edilmiş Bulunan Yabancı İşçi Kontenjanları —

Aylar	İtalyanlar	Yunanlılar	İspanyollar	Türkler
Eylül 1966	391.291	194.615	178.154	160.950
Mart 1967	257.919	160.808	136.810	134.308
	— 115.372	— 33.807	— 41.344	— 26.642

«İlk bakışta yapılan teşhise göre, ekonomik buhran Türk işçilerine asgari ölçüde etki yapmıştır. Değişen duruma asıl sebep ise iş taleplerinin azalması, dolayısıyla resmi gidişlerde duyulur bir düşüşün kaydedilmesidir. 1966 da İş ve İşçi Bulma Kurumu 32.516 Türk vatandaşının Federal Almanya'ya istihdamına aracılık yapmışken, bu sayı 1967'de 7.233'e kadar düşmüştür. Bu sert düşme Alman'ların

Uluslararası İşgücü Hareketleri

uygulamış oldukları kısıtlı istihdam politikasının ne kadar tutarlı bir şekilde uygulamış olduğunu ortaya koymaktadır» (8).

Aynı şartlar benzer şekilde 1974-75 yıllarında da olmuş ve gelecek için kötümser olunmasa bile iyimser olmayı da zor duruma sokmuştur. Yukarıdaki tablolardan görüldüğü üzere 1974 ve 1975 yıllarında Batı Almanya'ya giden işçi sayısı da azalmış, yurda gelen dövizlerle düşüş kaydedilmiştir. (Batı Almanya'daki ekonomik buhran 1976 başlarında hafiflemiş, işsizlik oranı % 5,9 dan %5,2 ye düşmüştür. İşsizlik oranı yabancı işçilerde biraz daha yüksek, % 6,1 olmasına rağmen yine de düşme kaydedilmektedir). Elbette Batı Almanya dışındaki diğer Avrupa ülkeleri içinde aynı şeyler geçerlidir. İşçilerin yurda dönmeleri halinde de, yeterli planlar yapılmadığı için zorluklarla karşılaşılacağı açıktır.

Batı Avrupa'da işçilerimizin durumu bu şekilde iken, işçilerimiz için yeni ufuklar olarak nitelendirilen Libya ve Suudi Arabistan'ın işçilerimizi kabul etme potansiyelleri ne olabilir?

Bilindiği üzere Suudi Arabistan ve Libya geniş çöl alanlarıya kaplı yüzölçümleri büyük, fakat nüfusları son derece az, fert başına ulusal gelirleri oldukça yüksek olmasına rağmen petrol gelirleriyle kalkınma ve gelişmeye çalışan tipik azgelişmiş ülkelerdir. Libya'nın nüfusu 2 milyon, Suudi Arabistan'ın ise 8 milyon civarındadır.

Genellikle yabancı işçilerin faal nüfusa oranları % 10 ile % 30 arasında değişmektedir. N. Abadan - Unat oranın Lüksemburg ve İsviçre için % 30, Fransa ve Batı Almanya için % 10 olduğu belirtilmektedir (9). N. Ekin ise yabancı işgücü ve yerli işgücü oranının Batı Almanya'da % 7, İsviçre'de % 18 olduğunu fakat genellikle ortalamanın % 10 civarında bulunduğunu ifade etmektedir (10).

-
- (8) Abadan, Unat, N., Federal Almanya'nın 1966-77 de geçirdiği Ekonomik Buhran Açısından Yabancı İşgücü ve Türk İşçilerinin Durumu, SBF Dergisi, C. XXVI Aralık 1971, N. 4, s. 159-180
- (9) Abadan Unat, N., Yurt Dışına Göçen Türk İşgücü ve Dönüş Eğilimleri, SBF Dergisi, C. XXVII, Haziran 1972, N. 2
- (10) Ekin, N., Yurt Dışı İşgücü İstihdamının Ekonomik ve Sosyal Analizi, k. F. Mecmuası, C. 30, Ekim 1970 - Ekim 1971, No: 14

Doç. Dr. M. Erol İYİBOZKURT

Libya ve Suudi Arabistan faal nüfuslarının, nüfuslarının yarısı olduğu düşünülürse iyimser bir tahminle yabancı işgücü emme kapasitelerinin Libya'da 100.000 - 300.000 arasında, Suudi Arabistan'da 400.000 - 1.200.000 civarında olması gerektiği açıktır. Elbette bu ülkelerde sadece Türk işçilerinin çalışmayacağı, kadın işçilerin gitme imkansızlıkları Libya ve Suudi Arabistan'ın genellikle vasıflı işgücü ihtiyaçları yeni ufuklarında pek parlak olmadığını, bulutlarla kaplı olduğunu göstermektedir. Gerçekten 1969-73 yılları arasında Suudi Arabistan'a giden yurttaşlarımızın sayısı

T A B L O 5

<u>Yıl</u>	<u>Miktar</u>
1969	30.932
1970	50.262
1971	13.066
1972	34.617
1973	38.405
1974	17.961

(Kaynak: DİE, İstatistik Yıllığı 1975)

kabarık görünmekte ise de aynı yıllarda «Hac» amacıyla yurt dışına çıkan yurttaşlarımızın sayısı da yaklaşık olarak aynı rakamlara ulaşmaktadır;

T A B L O 6

<u>Miktar</u>	<u>Miktar (Hac amacıyla)</u>
1969	30.147
1970	49.676
1971	12.490
1972	33.011
1973	37.882
1974	17.086

IV — SONUÇ

Özellikle II. Dünya Harbinden beri önem kazanan uluslararası işgücü hareketleri aslında uluslararası İktisat literatüründe Klasik İktisatçılarda kabul edilen üretim unsurlarının ülkelerarasında hareketliliği varsayımının ortadan kalkışının bir parçasıdır. Zamanımızda iktisadi olduğu kadar sosyal, politik ve kültürel sorunlarda doğmakta, fakat buna rağmen yararları daha ağır basmaktadır.

Ülkemizde de 1960 yıllarından itibaren Batı Avrupa Ülkelerine yoğun bir işgücü akımı başlamıştır. Bu göçün ülkemize sağladığı bazı yararları rağmen (bilhassa işsizliği kısmen azaltması, ödemeler bilançosuna döviz transferleri yoluyla kolaylıklar getirmesi) henüz göç şekli ile döviz transferlerini ülkeye çekme ve değerlendirme de tutarlı plan ve politikalar belirlenmemiştir.

Batı Avrupa ülkelerinin işçilerimize kapılarını daraltmaları (Ortak Pazar Katma Protokol ve Ek Anlaşmalarına rağmen), umutlarla bakılan Libya ve Suudi Arabistan ufuklarının büyük potansiyeller vaad etmemesi, buna karşılık dışarıya gitmek için sırada bekleyen 1 - 1,5 milyon yurttaşımız ülkemizin çözmesi gereken önemli sorunlardan biri olarak durmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1) Abadan, N., : Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları, DPT, Ankara 1964
- 2) Abadan, N., : Turkish Workers in West Germany: A Case Study, SBF Dergisi C.XXIV, Mart 1969, No: 1
- 3) Abadan - Unat, N., : Federal Almanya'nın 1966-67 de Geçirdiği Ekonomik Buhran Açısından Yabancı İşgücü ve Türk İşçilerinin Durumu, SBF Dergisi, C.XXVI, Aralık 1971, No: 4

Doç. Dr. M. Erol İYİBOZKURT

- 4) Abadan - Unat N., : Yurt Dışına Göçen Türk İşgücü ve Dönüş Eğilimleri, SBF Dergisi, C. XXVII, Haziran 1972, No: 2
- 5) Aker, A., : İşçi Göçü, İstanbul, Temmuz 1972
- 6) DİE, İstatistik Yıllıkları
- 7) Dışişleri Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü Yurtdışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları, Ankara 1975
- 8) Ekin, N., : Yurt-Dışı İşgücü İstihdamının Ekonomik ve Sosyal Analizi, İ. F. Mecmuası C. 30, Ekim 1970 - Ekim 1971, No: 1-4
- 9) Göktere, A.Y., : Batı Avrupa Ülkelerine İşgücü Göçünün Türk Sanayi Üzerindeki Muhtemel Etkileri, Cumhuriyet'in 50. Yılında Türkiye'de Sanayileşme ve Sorunları Semineri, Ankara 1975
- 10) Gülerman, A., : Yurt Dışında Çalışan İşçilerimizin Tasarruflarının Değerlendirilmesi larının Değerlen YhhRe Gê Y Uu,T Yurt Dışındaki İşçilerimizin Tasarruflarının Değerlendirilmesi Semineri, T. Tic. Od. San. Oda. ve Bor. Bir. Mayıs 1972
- 11) Jölker, E. Gottfried., : Impact of Turkish Labour Migration on the Aconomy of the Federal Republic of Germany, The German Economic Review, V. II, 1973, No: 1
- 12) Kemp, M.C., : The Pure Theory of International Trade New Jersey, 1964
- 13) Kindleberger, C.P., : International Economics, Homewood, Illinois, 1963

Uluslararası İşgücü Hareketleri

- 14) Meade, J.E., : The Theory of International Economic Policy, Volume Two, Trade and Welfare, London 1966
- 15) İř ve İşçi Bulma Kurumu Yayınları
- 16) Tuna, O., : Türkiye'den Federal Almanya'ya İşgücü Akımı ve Meseleleri, İkt. Fak. Dergisi, C. XXIX, No: 1-2